

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
25 ΜΑΪΟΥ 2012
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1 Η γλώσσα και η στιχουργική μορφή των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη ήταν ιδιαίτερη και προσωπική.

- Ένα από τα βασικά γνωρίσματα της ποίησής του είναι ο **πεζολογικός λόγος**, αφού στο ποίημα είναι ολοκληρωτική η απουσία της ομοιοκαταληξίας και ο αριθμός των συλλαβών είναι άνισος (ανομοιοκατάληκτοι και ανισοσύλλαβοι στίχοι). Ακόμη, γίνεται χρήση καθημερινού ύφους και λεξιλογίου όπως «*κάπως*», «*για λίγο*», αλλά και φράσεων όπως η προσφώνηση-αποστροφή με τη χρήση προστακτικής «*Τα φάρμακά σου φέρε...*».
- Η **γλώσσα** του ποιήματος είναι **ιδιότυπη**, ένα κράμα δημοτικής και καθαρεύουσας, μια σύζευξη λόγιων και δημοτικών τύπων και λέξεων. Χαρακτηριστικά επισημαίνουμε τις λέξεις «*πληγή*», «*μαχαίρι*», «*φάρμακα*», οι οποίες συνυπάρχουν με τους λόγιους τύπους «*Εις σε*», «*Ποίσεως*», «*Εν Φαντασία και Λόγω*». Διακρίνεται ακόμη ο ιδιωματικός κωνσταντινουπολίτικος τύπος «*κάμνουνε*».
- Συχνή είναι, τέλος, και η **χρήση συμβόλων** στα ποιήματα του Καβάφη. Η Κομμαγηνή, ο δραματικός χώρος του ποιήματος, ανεξάρτητο κρατίδιο βορειοανατολικά της Συρίας που το 595 μ.Χ. βρισκόταν στη μεθόριο του ελληνόφωνου κόσμου και λίγο πριν χαθεί από τη σφαίρα επιρροής του ελληνικού πολιτισμού, λειτουργεί στο ποίημα ως σύμβολο φθοράς και παρακμής, χαρακτηριστικά που επιφέρουν και τα γηρατειά στην ανθρώπινη φύση. Επίσης, επιγραμματικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι συμβολικά λειτουργεί στο ποίημα και η λέξη «*μαχαίρι*» (συμβολίζει τον χρόνο), καθώς και η λέξη «*πληγή*» (συμβολίζει την μελαγχολία του ποιητή).

B1 Ο τίτλος του ποιήματος, δυσανάλογα μεγάλος ως προς το ίδιο το κείμενο, και ένας από τους εκτενέστερους στο έργο του Καβάφη, συνδέεται οργανικά με τον κύριο κορμό του ποιήματος. Είναι αυτός που δημιουργεί το ψευδοϊστορικό πλαίσιο, δίνοντας το δραματικό χώρο και χρόνο, μέσα στο οποίο θα τοποθετηθεί η φανταστική μορφή του γηρασμένου ποιητή Ιάσωνα Κλεάνδρου. Χρειάζεται να σταθούμε σε κάθε λέξη του χωριστά. Αναλυτικότερα:

«Μελαγχολία»: Η λέξη αποτυπώνει ήδη από την αρχή την ψυχική κατάσταση του δημιουργού -φανταστικού και πραγματικού- και το συναισθηματικό κλίμα μέσα στο οποίο θα κινηθεί όλο το ποίημα. Η μελαγχολία εξαιτίας των γηρατειών γίνεται η αφορμή της ποιητικής έμπνευσης.

«του Ιάσωνος Κλεάνδρου»: Πρόκειται για ένα φανταστικό πρόσωπο, έναν ανύπαρκτο ποιητή, η μορφή του οποίου όμως προσφέρει το απαραίτητο ιστορικό άλλοθι στον ίδιο τον Καβάφη και λειτουργεί ως προσωπίο, πίσω από το οποίο βρίσκεται ο αλεξανδρινός δημιουργός. Τα κοινά στοιχεία που συνδέουν το φανταστικό πρόσωπο με τον Καβάφη είναι τα εξής:

- Και οι δύο είναι ποιητές.
- Και οι δύο βρίσκονται σε μεγάλη ηλικία· ο Καβάφης δημοσίευσε το ποίημα αυτό σε ηλικία 58 ετών.

- Και οι δύο βρίσκονται και δραστηριοποιούνται σε περιοχές της Ανατολής, μακριά από το ελλαδικό κέντρο, σε περιόδους ανακατατάξεων και φθοράς, όταν σε εκείνα τα μέρη η ελληνική γλώσσα και ο πολιτισμός βρισκόταν σε υποχώρηση.
- Και οι δύο έχουν και καταγράφουν ως έντονο το συναίσθημα της μελαγχολίας εξαιτίας της ηλικίας τους και των σημαδιών που αυτή αφήνει.
- Και οι δύο εκτιμούν ιδιαίτερα την ποιητική τέχνη, την οποία διακονούν με συνέπεια.

Αξίζει να σταθούμε και στο όνομα του φανταστικού αυτού ποιητή. Εκ πρώτης όψεως μοιάζει τυχαία επιλεγμένο, απλά και μόνο κατάλληλο να καταδείξει πως πρόκειται για έναν έλληνα ή εξελληνισμένο ποιητή της ανατολής. Η ετυμολογική του ανάλυση όμως διαψεύδει την πρώτη αυτή εντύπωση. Το όνομα Ιάσων προέρχεται από τη λέξη *ίαση* = *θεραπεία*: αμέσως γίνεται αντιληπτή η συσχέτιση του ονόματος με το γενικότερο περιεχόμενο του ποιήματος, καθώς το πρόσωπο αυτό αναζητά μία μορφή θεραπείας, φάρμακα, όπως ο ίδιος τα ονομάζει, στην ποιητική τέχνη. Όσο για το επίθετο Κλέανδρος (*κλέος* = *δόξα* + *άνδρας*), καθιστά φανερό την αναγνώριση της αξίας του φανταστικού αυτού ποιητή, αλλά και το ότι αυτή δεν του εξασφαλίζει τη λύτρωση από τη μελαγχολία των γηρατειών, όπως και σε κανέναν άνθρωπο άλλωστε.

«ποιητού»: Ο Καβάφης, τοποθετώντας ως κεντρικό πρόσωπο έναν ποιητή, αμέσως το φέρνει πιο κοντά στον ίδιο του τον εαυτό. Ταυτόχρονα, δημιουργεί τους απαραίτητους συνειρμούς πως πρόκειται για ένα πρόσωπο πνευματικά καλλιεργημένο, αλλά και ψυχικά ευαίσθητο, ικανό να αντιληφθεί και να αποτυπώσει τη μελαγχολική διάθεση του ψυχικού του κόσμου.

«εν Κομμαγηνή»: Ο δραματικός χώρος του ποιήματος. Πρόκειται για κρατίδιο στα Β.Α. της Συρίας με πρωτεύουσα τα Σαμόσατα. Διαφιλονικούμενη περιοχή ανάμεσα σε Πέρσες και Βυζαντινούς μέχρι το 638 μ.Χ., οπότε και καταλήφθηκε από τους Άραβες.

«595 μ.Χ.»: Ο δραματικός χρόνος του ποιήματος. Και η χρονολογία δεν είναι τυχαία: δεν αποτυπώνει απλώς το ψευδοϊστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται το ποίημα, αλλά επιπρόσθετα μεταφέρει τον αναγνώστη σε μία περίοδο ανασφάλειας, αλλαγών και παρακμής, περίοδο δηλαδή με χαρακτηριστικά που σταθερά αποτελούσαν πηγή εμπνεύσης για τον Καβάφη. Η Κομμαγηνή το 595 βρισκόταν στη μεθόριο του «ελληνόφωνου κόσμου», λίγα χρόνια προτού χαθεί από τη σφαίρα επιρροής του ελληνικού πολιτισμού.

Ο ποιητής φροντίζει να διαχωρίσει τη χρονολογία από τον υπόλοιπο τίτλο με την προσεκτικά τοποθετημένη άνω τελεία προβάλλοντας τα μέρη από τα οποία αυτός απαρτίζεται. Στην ουσία η χρονολογία απομονώνεται από τα υπόλοιπα στοιχεία του τίτλου (συναισθηματική κατάσταση – πρόσωπο – ιδιότητα – χώρος), λειτουργεί ως σύμβολο φθοράς κι έτσι αναλογικά μπορεί να αντιστοιχηθεί με την ηλικία των γηρατειών της ανθρώπινης φύσης.

Με τον εκτενή, λοιπόν, αυτόν τίτλο έγινε φανερό με ποιον τρόπο ο Καβάφης δημιουργεί το απαραίτητο ιστορικό άλλοθι που του χρειάζεται, για να δώσει διαχρονική και καθολική αξία στο ποίημά του. Στόχος του δεν ήταν να μιλήσει για την προσωπική του μελαγχολία εξαιτίας της ηλικίας του, αλλά να αποστασιοποιηθεί κι έτσι με μεγαλύτερη νηφαλιότητα να καταγράψει με τρόπο ποιητικό ένα κοινό συναίσθημα, που αφορά κάθε άνθρωπο. Τα αιώνια θέματα και προβλήματα της ζωής δεν χρειάζεται να ιδωθούν μέσα από ένα αποκλειστικά προσωπικό πρίσμα, που μόνο μία πρόσκαιρα εντονότερη συγκίνηση μπορεί να επιφέρει.

B2 Στους στίχους 4 και 8 ο κύριος εκφραστικός τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται η επικοινωνία του ποιητή με την Τέχνη της Ποίησης είναι η **προσωποποίηση**. Οι λέξεις Τέχνη και Ποίηση γράφονται με κεφαλαία γράμματα κι έτσι καταδεικνύεται η μεγάλη εκτίμηση που τρέφει ο Καβάφης στην ποιητική τέχνη.

Στο σημείο αυτό διαλέγεται ο ποιητής με την ποίηση σαν να είναι ζωντανό πρόσωπο δημιουργώντας κλίμα οικειότητας ανάμεσά τους. Η ποίηση δεν προσωποποιείται απλά, σχεδόν θεοποιείται από τη στιγμή που είναι σε θέση να προσφέρει μια πρόσκαιρη ανακούφιση στον πόνο του δημιουργού.

Στον στίχο 6 υπάρχει **υπερβατό**: «*νάρκης του άλγους δοκιμές*», αντί για «δοκιμές νάρκης του άλγους». Με αυτό το σχήμα λόγου δίνεται έμφαση στη λέξη «νάρκη», οπότε φαίνεται ότι ο δημιουργός αναγνωρίζει ότι στην ποίηση δεν μπορεί να βρει πραγματική και μόνιμη θεραπεία παρά μόνο πρόσκαιρη ανακούφιση. Η αυτογνωσία του είναι εμφανής. Η ποίηση έχει μερικό και όχι απόλυτο, αναλγητικό και όχι θεραπευτικό χαρακτήρα.

Στους στίχους 4 και 8 υπάρχει επανάληψη της **άμεσης επίκλησης – προσφώνησης** του ποιητή προς την ποίηση. Θυμίζει τους αρχαίους ποιητές, όπως ο Όμηρος, που στην αρχή των έργων τους επικαλούνταν τη σύμπραξη της ποιητικής μούσας με τις θεϊκές της δυνάμεις. Με το συγκεκριμένο εκφραστικό μέσο ο ποιητής επιτυγχάνει την επικοινωνία με την τέχνη της ποίησης δημιουργώντας αίσθηση θεατρικότητας, αμεσότητας και οικειότητας. Επιπλέον, μέσω της εναλλαγής α' και β' προσώπου το κλίμα της επικοινωνίας γίνεται ζεστό και εξομολογητικό, καθώς ο εσωτερικός μονόλογος του ποιητή γίνεται οικεία και παίρνει τη μορφή ενός φανταστικού διαλόγου.

Στους στίχους 5 και 8 έχουμε επανάληψη της λέξης «*φάρμακα*», η οποία λειτουργεί **μεταφορικά**, προβάλλοντας την αναλγητική δύναμη της Ποίησης. Η συγκεκριμένη μεταφορά αποτυπώνει συμβολικά τα μέσα με τα οποία επιτυγχάνεται η προσωρινή ανακούφιση του ποιητή από τα γηρατειά.

Γ1 Ο εσωτερικός μονόλογος του ποιητή παίρνει τη μορφή φανταστικού διαλόγου (στοιχείο θεατρικότητας), κατά τον οποίο ο δημιουργός επικαλείται άμεσα -σε β' πρόσωπο- και σε τόνο οικείο την προσωποποιημένη τέχνη του. Η ποίηση φαντάζει ως το καταφύγιο του ποιητή. Η χρήση του ρήματος «*προστρέχω*» δείχνει την έντονη αδημονία του στην αναζήτησή του αυτή. Οι λέξεις Τέχνη και Ποίηση γράφονται με κεφαλαία γράμματα κι έτσι καταδεικνύεται η μεγάλη εκτίμηση που τρέφει ο Καβάφης στην ποιητική τέχνη, την οποία σχεδόν θεοποιεί, θυμίζοντας την επίκληση στη Μούσα των αρχαίων ποιητών. Ο δημιουργός αναγνωρίζει βέβαια πως στην ποίηση δεν μπορεί να βρει πραγματική και μόνιμη θεραπεία, παρά μόνο πρόσκαιρη ανακούφιση («*κάπως*» στ. 5, «*νάρκης του άλγους δοκιμές*» στ. 6). Η ποίηση επομένως έχει αναλγητικό και όχι θεραπευτικό χαρακτήρα. Και αυτό είναι το λογικό, καθώς αυτό που μπορεί να προσφέρει είναι η χαρά της δημιουργίας, η πρόσκαιρη λήθη και κάποια συναισθηματική αποφόρτιση. Η ποιητική τέχνη δρα «*εν Φαντασία και Λόγω*», έννοιες κι αυτές προσωποποιημένες. Η Φαντασία, αποτυπώνει τη σύλληψη, την έμπνευση, ενώ ο Λόγος, τη γλωσσική έκφραση, το όργανο που αποτυπώνει τη σύλληψη αυτή. Πρόκειται επομένως για δύο έννοιες παραπληρωματικές, που είναι τα βασικά εργαλεία της ποιητικής τέχνης.

Δ1 Τρεις ομοιότητες που μπορούμε να καταγράψουμε στα δύο ποιήματα είναι:

α) Το πέρασμα του χρόνου, της ηλικίας - τα γηρατειά.

Ο Καβάφης από την αρχή του ποιήματος διαπιστώνει τη φθορά των γηρατειών στο σώμα και στη μορφή, δηλαδή το πρόσωπο, όπου τα σημάδια του χρόνου είναι περισσότερο αισθητά και επώδυνα («το γήρασμα του σώματος και της μορφής μου»). Αντίστοιχα ο Λειβαδίτης με το στίχο «στην ηλικία μου χιονίζει, χιονίζει αδιάκοπα» κάνει συμβολική αναφορά στην προχωρημένη ηλικία του, την οποία στη συνέχεια του ποιήματος την ταυτίζει με την έννοια του πόνου («κανείς δεν μπορεί να με βοηθήσει στον πόνο μου»).

β) Η μελαγχολία και ο πόνος των ποιητών λόγω των γηρατειών τους

Στο ποίημα του Καβάφη αυτό καταγράφεται με την επανάληψη του στίχου «είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι». Με τη λέξη «μαχαίρι» εννοεί το χρόνο που αγγίζει τα πάντα καταδεικνύοντας τον έντονο ψυχικό του πόνο εξαιτίας των γηρατειών. Στο ποίημα του Λειβαδίτη η αντίστοιχη αναφορά του θέματος της μελαγχολίας εντοπίζεται στους στίχους «κανείς δεν μπορεί να με βοηθήσει στον πόνο μου», «είμαι εδώ ανάμεσά σας κι ολομόναχος», «όταν δεν μπορεί να σου χρησιμέψει πια σε τίποτα» με την επανάληψη της λέξης «πόνος».

γ) Η καταφυγή των ποιητών στην ποίηση

Για τον Καβάφη η ποίηση είναι το φάρμακο, η λύση και το καταφύγιό του («εις σε προστρέχω... Λόγω» και «τα φάρμακά σου ...η πληγή»). Αυτό που προσφέρει η ποίηση είναι η χαρά και ο ενθουσιασμός της δημιουργίας, χαρακτηριστικά και τα δύο της νεότητας. Μέσω της ποίησης μπορεί για λίγο ο δημιουργός να ξεχαστεί, να αποφορτιστεί συναισθηματικά και έτσι να ξεφύγει από τη δυσάρεστη πραγματικότητα της μελαγχολικής ηλικίας του. Στο ποίημα του Λειβαδίτη στη φράση «σα μια μεγάλη αλήθεια» η ποίηση παρουσιάζεται σα μια μεγάλη αλήθεια, στην οποία μπορεί να καταφύγει έστω και «ύστερ' από χρόνια» ο ποιητής αναζητώντας μάταια τη λύτρωση «όταν δεν μπορεί να σου χρησιμέψει πια σε τίποτα».

Δύο διαφορές μεταξύ των κειμένων είναι οι ακόλουθες:

α) Ο καθολικός τόνος μέσω της χρήσης προσωπείου στον Καβάφη και ο αποκλειστικά προσωπικός τόνος στο Λειβαδίτη

Ο Καβάφης χρησιμοποιεί ως προσωπείο και ιστορικό άλλοθι ένα φανταστικό πρόσωπο, τον Ιάσωνα Κλέανδρο, δίνοντας έτσι έναν καθολικό και διαχρονικό τόνο στο κείμενο και καθιστώντας το πιο αντικειμενικό, καθώς αποστασιοποιείται από την πραγματικότητα της δικής του μελαγχολίας. Ο Λειβαδίτης, αντίθετα, μιλά άμεσα για τον εαυτό του, χωρίς να κρύβεται πίσω από προσωπεία δίνοντας έναν καθαρά προσωπικό τόνο στο ποίημα. Αυτό ενισχύεται και από τον τίτλο του ποιήματος «Αυτοβιογραφία».

β) Η λειτουργία της ποίησης

Παρόλο που ο τόνος και των δύο είναι απαισιόδοξος, ο Λειβαδίτης είναι περισσότερο απόλυτος συγκριτικά με τον Καβάφη, καθώς δηλώνει ότι δεν μπορεί να βρει βοήθεια πουθενά («κανείς δεν μπορεί να με βοηθήσει στον πόνο μου», «ολομόναχος», «όταν δεν μπορεί να σου χρησιμέψει πια σε τίποτα»). Αντίθετα ο Καβάφης βρίσκει καταφυγή στην ποίηση, που έστω και πρόσκαιρα λειτουργεί αναλγητικά και τον λυτρώνει προσωρινά από τη φθοροποιό δύναμη του χρόνου («Εις σε... Λόγω», «τα φάρμακά σου ...η πληγή»).